Grammatical characteristics of the analysis of written speech in linguistic examination

Guljahon KHOTAMOVA¹

Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 2021

Received in revised form

15 October 2021

Accepted 20 November 2021

Available online

15 December 2021

Keywords:

gender,
gender linguistics,
applied linguistics,
linguistic expertise,
written speech,
grammatical differences,
stylistic,
punctuation and spelling
errors,
identification,
natural speech,
spontaneous speech.

ABSTRACT

The article discusses the ways of identifying the author in linguistic expertise, the level of knowledge of the topic, the issues of identifying the author and performer of the text by the grammatical features of the written text. In the course of the study, grammatical differences in the written text, errors in the text and their significance for determining the identity of the author during linguistic examination were also studied. Also, the role of letter changes in determining the author of the text, grammatical differences in girls' written speech and their features, the results and differences of written speech from natural and modified (spontaneous) speech. The study of written speech focuses on the analysis of individual characteristics by identifying a number of language errors related to speech, including spelling, punctuation and stylistic errors. The methods and means of identifying the psychological individual characteristics of the author through some spelling, stylistic and punctuation errors and changes characteristic of the written speech of girls, girls and women are described.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss11/S-pp220-228>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Lingvistik ekspertizada yozma nutq muallifini aniqlashning grammatik xususiyatlari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

gender,
genderolingvistika,
amaliy tilshunoslik,
lingvistik ekspertiza,

Ushbu maqolada lingvistik ekspertizada muallif shaxsini aniqlash yo'llari, mavzuning o'rganilganlik darajasi, yozma matnning grammatik xususiyatlariga asoslangan holda matn muallifi va ijrochisini aniqlash masalalari yoritilgan. Shuningdek, yozma

¹ An independent researcher of Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi. Tashkent, Uzbekistan. E-mail: guli23.84@mail.ru.

yozma nutq,
grammatik farqlanishlar,
uslubiy,
punktatsion va orfografik
xatolar,
identifikatsiya qilish,
tabiiy nutq,
spontan nutq.

matnda uchraydigan grammatik farqlanishlar, matnda uchraydigan xatolar va ularning lingvistik ekspertizada muallif shaxsiyatini aniqlashdagi ahamiyati, harf shakllari o'zgarishlarining matn muallifini aniqlashdagi o'rni, qiz bola yozma nutqidagi grammatik farqlanishlar va ularning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash uchun olib borilgan tadqiqot natijalari va yozma nutqning tabiiy va o'zgartirilgan (spontan) nutq o'rtasidagi tafovutlari yoritilgan. Yozma nutqni tadqiq etishda nutqqa xos bir qator lingvistik xatoliklar, jumladan, orfografik, punktatsion, uslubiy xatolarni aniqlash orqali shaxsga xos individual-likka asosiy e'tibor qaratilgan. Qiz bola yozma nutqida ko'p uchraydigan ayrim orfografik, stilistik va punktatsion xatolar va o'zgarishlar orqali muallifning psixologik, individual xususiyatlarini aniqlash yo'llari va usullari bayon etilgan.

Грамматические характеристики анализа письменной речи при лингвистической экспертизе

Ключевые слова:

гендер,
гендеролингвистика,
прикладная лингвистика,
лингвистическая
экспертиза,
письменная речь,
грамматические различия,
стилистические,
пунктуационные и
орфографические ошибки,
идентификация,
естественная речь,
спонтанная речь.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются способы идентификации автора в лингвистической экспертизе, уровень изученности темы, вопросы идентификации автора и исполнителя текста по грамматическим особенностям письменного текста. В ходе исследования, также были изучены грамматические различия в письменном тексте, ошибки в тексте и их значение для определения личности автора при лингвистической экспертизе. Также, роль буквенных изменений в определении автора текста, грамматические различия в письменной речи девочек и их особенности, результаты и отличия письменной речи от естественной и измененной (спонтанной) речи. Изучение письменной речи фокусируется на анализе индивидуальных особенностях, путем выявления ряда языковых ошибок, связанных с речью, включая орфографические, пунктуационные и стилистические ошибки. Описаны способы и средства, выявления психологических индивидуальных особенностей автора через некоторые орфографические, стилистические и пунктуационные ошибки и изменения, характерные для письменной речи девочек, девушек и женщин.

Jamiyatda ijtimoiy fanlarning o'zaro bog'liqligi, fanlararo aloqalarning rivojlanishi, xususan, til, huquq va psixologiya, sotsiologiya, genderologiya, ekspertologiya fanlarining bir-birini taqozo qilishi, ijtimoiy-siyosiy va yuridik materiallarni til nuqtayi nazaridan tadqiq qilishga ehtiyoj yangi yo'nalishlar – genderolingvistika, sotsiolingvistika, psixolingvistika, lingvistik ekspertiza, lingvokulturologiya, kompyuter lingvistikasining shakllanishiga olib keldi. Bugungi kunda hal qilinmagan asosiy muammolar – bu gender va jins tushunchalari bir xil ma'no anglatadimi, gender va tender tushunchalarini o'zaro sinonim holatda qo'llash mumkinmi, degan savollarning tug'ilishi erkaklar va ayollarning og'zaki va yozma nutqidagi farqlarni aniqlash va ularning lingvistik xususiyatlarini tahlil qilish asosida vujudga kelgan.

G'arbda yozma nutq orqali shaxsni aniqlash muammosi XX-asrning 40-yillaridan boshlab faol o'rganila boshlandi. Xususan, ingliz olimi Sanford birinchilardan bo'lib o'zining "Nutq va shaxsiyat" nomli asarida og'zaki xulq-atvor insonning shaxsiy xususiyatlari haqida ishonchli ma'lumot manbai ekanligini ta'kidladi [25, 11]. O'shandan beri ko'plab empirik ma'lumotlar to'plandi, ammo insonning lingvistik xususiyatlar va shaxsiy xususiyatlari o'rtasidagi bog'liqlik, ya'ni tilni antroposentrik o'rganishning nazariy asoslari ishlab chiqildi. 1961-yilda L.E. Arotsker shunday deb yozgan edi: "Har bir insonning lingvistik xulq-atvori o'ziga xos dinamik stereotipni aks ettiradi [2. B. 141–150]". Sud-huquq tizimida mualliflik yondashuvidan foydalanish XX-asrning 60-yillarida boshlangan va Y.U. Babayeva nomi bilan bog'liq. Aynan Babayeva muallif va matn ijrochisining yozma nutq mahoratini sud-tibbiy ekspertizasida tadqiq etish orqali birinchi bo'lib farqlagan olimdir. Ilgari muallif va matn ijrochisi yozma nutqining alomatlari yagona va bo'linmas majmua sifatida qabul qilingan [2. B. 21]. S.M. Vul: "Sud-mualliflik ekspertizasining predmeti – bu maxsus bilim asosida ekspert tomonidan belgilab qo'yilgan mualliflik hujjatining shaxsi to'g'risida aniq ma'lumotlar va bu ma'lumotlar (yoshi, millati, kasbi, xususiyatlari, belgi va h.k.) hujjat matnining xususiyatlaridan kelib chiqqan holda maxsus bilimlar yordamida o'rganish orqali aniqlanadi"[60. B. 81–84], – deb ta'riflagan. Yozuvning semantik va grafik tashkil etilishini yaxlit o'rganish zarurligini ta'kidlab, S.M. Potapov shunday yozadi: "Hujjatning semantik tuzilishi va mo'ljallangan maqsadi o'zaro bog'liq bo'lib, qo'lyozma matnni identifikatsiyalash uchun uni mazmunidan ajratgan holda o'rganib bo'lmaydi [7. B. 52]". Hozirgi kunga kelib, sud mualliflik profilini aniqlashda qator ilmiy yutuqlarga erishilgan. Jumladan, Andrea Nini [22], L.E. Arotsker [1], A.N. Baranov [3], Yu.A. Belchikov [5], V.P. Belyanin [4], S.M. Vul [6], Y.I. Goroshko [9], Kirilina [11], T.A. Litvinova [12], S.Y. Oshepkova [16], Pennebeker [24], Sanford [25], N.J. Smit [23], V.V. Potapov [17], S.K. Taburova [18] kabi olimlar tomonidan yozma nutq muallifini aniqlashning nazariy va amaliy jihatlari ishlab chiqilgan va amaliyotga tatbiq etilgan. Bu kabi tadqiqotlar o'zbek tilshunosligi uchun yangi sohaviy yo'nalish hisoblanib, bu yo'nalish bo'yicha O'zbek tili va adabiyoti universiteti professor-o'qituvchilari va ilmiy tadqiqotchilari tomonidan qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Xususan, lingvistik ekspertologiyani rivojlantirish va uni amaliyotga tatbiq etish maqsadida olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar natijasi o'laroq "Ozbek tili yozma matnlarini lingvistik ekspertizadan o'tkazish jarayoni, bosqichlari, metodlari" (Musulmonova K.X) kabi dissertatsiya materiallari yaratildi. Shuningdek, o'zbek tilshunosligida tilning turli sohalaridagi tatbiqi, voqelanishining bevosita sud bilan bog'liqligi xususida Sh.Iskandarova [10], M. Mirhamidov, S. Hasanov [14], Sh.S hahobiddinova [19] tomonidan tadqiqot ishlari olib borilgan, monografiya va to'plam holida nashr etilgan.

Grammatik xususiyatlar muallifning tilning grammatik me'yorlari tizimiga muvofiqlik darajasini ifodalaydi [13]. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, grammatik xususiyatlar ijrochining yozuvning grammatik me'yorlarini bilish darajasini aks ettiradi.

Tilning grammatik tuzilishini assimilyatsiya qilish erta bolalikdan boshlab kattalar nutqiga taqlid qilish, maktabda me'yoriy grammatikani o'rganish va o'z-o'zini tarbiyalash orqali sodir bo'ladi. Ammo kundalik nutq ta'siri ostida, ularni tartibga solish va sodalashtirish maqsadida imlo qoidalariga qisman o'zgartirishlar kiritilganligi sababli zamonaviy grammatik me'yorlardan barqaror og'ishlar, ko'pincha, ma'lum bir kishining yozma nutqida individual xususiyatlarni namoyon etgan holda shakllanadi.

O'zbek tilining imlo qoidalari so'zlarning orfografik jihatdan to'g'ri yozilishini taqozo qiladi. Shu bilan birga, tinish belgilaridan o'rinli foydalanish, nutqning to'g'riligi, sofligi va uslubiy jihatdan muvofiqligi, grammatik qurilmalardan o'z o'rnida foydalanish matn muallifining bilim darajasi va saviyasini xarakterlash imkoniyatini yaratadi.

Matnning uslubiy xususiyatlari deyilganda, so'zlar, iboralar, nutqiy burilishlar kabi lisoniy vositalar to'plami, o'z fikrlarini qog'ozda ifodalash uchun ulardan yozma matnda to'g'ri va o'rinli foydalanish xususiyatlari tushuniladi. Uslubiy xususiyatlar yozma nutq uslubini tavsiflaydi, bu tilning leksik, frazeologik, lingvistik butunligini ochib berishga xizmat qiladi. "Yozish uslubi yozuvchining shaxsiyati, uning tafakkur tabiati, bilim chuqurligi, mashg'uloti, individual lingvistik moyilligi va odatlarini aks ettiradi" [15. B. 106].

Yozish uslubi, odatda, qo'lyozma ijrosi janriga qarab bo'linadi. Bular: ilmiy, jurnalistik, rasmiy-idoraviy, ishlab chiqarish, texnik, adabiy-badiiy va epistolyar (kundalik) uslublar.

Har bir uslubning o'ziga xosligi hujjatning maqsadga muvofiqligi, muallifning shaxsiy, hissiy, aqliy, kasbiy va boshqa odatlariga va moyilligiga mos keladigan fikrlarni ifoda etish qobiliyatlari bilan belgilanadi. Kundalik yozuv uslubi matn muallifining shaxsini aniqlash va identifikatsiya qilish uchun eng maqbul va samarali uslub sanaladi.

Qo'lyozmani o'rganish paytida aniqlangan yozma nutqning umumiy belgilari va uni yozishda gumon qilingan shaxslarning yozuv namunalarini solishtirish natijasida aniq daliliy faktlarni yaratish imkonini beradi. Ijrochini aniqlash maqsadida olingan qisqartirilgan matnning ma'lum bir muallifga tegishlilikini aniqlashda turli xil ehtimollik darajalari va ayrim hollarda kategorik shaklda baho berish uchun qo'lyozmalarda yozma nutqning o'ziga xos belgilar to'plamini aniqlash lozim bo'ladi. Til ko'nikmalarining xususiyl alomatlari nutqning to'g'riligining ma'lum lingvistik buzilishlarida, ayrim lisoniy vositalardan foydalanishda va shaxs tomonidan yozma muloqotning odatiy holatlarida ushbu vositalarning barqaror nisbatlarida namoyon bo'ladigan turli xil xususiyatlarni, ularning tuzilish xususiyatlarini, ya'ni ijrochi va muallifning uslubiy mahoratini aks ettiradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu ko'nikmalar quyidagi lingvistik xususiyatlarni aniqlash orqali hosil qilinadi:

- so'zlar imlosida uchraydigan doimiy xatolar;
- matn yaratish davomida yo'l qo'yiladigan sintaktik qurilishlardagi xatoliklar yoki o'ziga xos foydalanish;
- jumlalani tuzishda xatolar yoki o'ziga xos kompozitsiyalar;
- so'zlar va nutq burilishlarini muvofiqlashtirish;
- bir nechta sodda jumlalani bitta matnga asossiz birlashtirish;
- ergash gaplarni keraksiz o'rinlarda asossiz qo'llash;
- so'zlarni qisqartirish usuli;
- muallifning ko'rsatmalari, so'zlarni alohida ajratib ko'rsatish;
- qo'llanishi chegaralangan so'zlar (tarixiy so'zlar, kasb-hunarga oid atamalar, jargon, vulgarizm va varvarizmlar) dan takror foydalanish;
- matnga tuzatishlar kiritish usullari;
- sahifalarni, bo'limlarni, xatboshilarini raqamlash usullari.

Grammatik xatolarga quyidagilar kiradi:

- fe'l shakllarini noto'g'ri qo'llash;
- olmoshlarni noo'rin qo'llash, gapni noaniq talqin qilishga undash;
- ergash gaplar, yuklamalar, bog'lovchilarning noto'g'ri ishlatilishi;

- nutq shakllarining to'g'ridan to'g'ri va bilvosita kombinatsiyasi;
- so'zlar va iboralarni o'tkazib yuborish;
- gapdagi noto'g'ri so'z tartibi va boshqalar.

Shuningdek, bir xil va turli xil so'zlarni yozishda bir xil imlo xatolariga hamda takroriy tinish belgilaridagi xatolarga e'tibor berish lozim. Qo'lyozma matnini tahlil qilishda, avvalo, shaxsning bilim darajasi, madaniy darajasi, yozish amaliyoti, ishning tabiati, atrof-muhit, televizor va ijtimoiy tarmoqlar ta'siriga qarab rivojlanadigan yozma nutqning ancha individual va barqaror belgilariga e'tibor qaratish lozim. Bunday belgilar so'z boyligi, fikrlarni ifodalashning o'ziga xos uslubi, lingvistik vositalardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatida namoyon bo'ladi.

Ammo kishilarda ushbu xususiyatlarning saqlanib qolishi, ko'pincha, nisbiy bo'ladi. Shaxsning shakllanishi va rivojlanishi bilan subyektiv va obyektiv xarakterdagi ko'plab omillar ta'siri natijasida odamning yozma nutqi sezilarli o'zgarishlarga uchraydi. Ushbu o'zgarishlar savodxonlikning umumiy darajasining oshishi, so'z boyligining ortishi, uslubiy xususiyatlar va sintaksisda murakkab qurilmalarning yaratilish omili sifatida baholanadi.

Yoki, aksincha, keksa yoshda tanadagi yosh bilan bog'liq holda ro'y beradigan biologik va psixofizik o'zgarishlar natijasida yozma nutqning soddalashtirishi, matnning semantik va lingvistik qurilishining o'zgarishi kabi holatlarni kuzatish mumkin.

Yozma nutqning sintaktik xususiyatlari sifatida jumlar qurilishining odatiy xususiyatlarini, shuningdek, matn tuzishda muallif tomonidan yo'l qo'yiladigan doimiy xatolarning mavjudligini aniqlash mumkin. Ushbu xatolarga quyidagilar kiradi:

- 1) jumlar tuzilishidagi xatolar;
- 2) gapni tuzishda so'zlar va nutq burilishlarini muvofiqlashtirishdagi xatolar;
- 3) sintaktik qurilmalarni yaratishda ro'y beradigan xatolar;
- 4) soddajumalarni bitta murakkab jumlag aylantirish davomida yuz beradigan xatolar;

5) punktuatsion xatolar tinish belgilarini qo'llashdan iborat bo'lib, ular muallifga tanish bo'lgan tinish belgilarini joylashtirishning barqaror usullaridir, ular tufayli yozma nutqning semantik bo'linishi amalga oshiriladi, sintaktik va ritmomelodik xususiyatlar shakllanadi [15. B. 223].

Shuningdek, grammatik xususiyatlar muallif tomonidan tilning grammatik normalari tizimiga muvofiqlik darajasini ifodalaydi. Tilning grammatik qurilishini nutqqa moslashtirish, ya'ni assimilyatsiya jarayoni bolalikdan, kattalar nutqiga taqlid qilish orqali shakllanadi. Maktab yoshiga yetgach, bolalarda me'yoriy grammatikani o'rganish va shundan so'ng o'z-o'zini tarbiyalash jarayoni boshlanadi. Ammo kundalik nutq ta'sirida imlo qoidalariga soddalashtirish va soddalashtirish uchun qilingan qisman o'zgarishlar tufayli ma'lum bir shaxsning yozma nutqida, ko'pincha, zamonaviy grammatik me'yorlardan barqaror og'ishlar shakllanadi. Biz bu o'zgarishlarni maktab yoshidagi qiz bolalar tomonidan yaratilgan yozma matnlarni tadqiq qilish orqali ochib berishga harakat qildik. Tadqiqot uchun 8 yoshdan 14 yoshgacha (2-7-sinf) bo'lgan maktab yoshidagi qiz bolalardan eng yaqin insoniga maktub yozish topshirildi va ular tomonidan yaratilgan matnlar grammatik xususiyatlarni aniqlash va baholash orqali tabaqalashtirildi.

Tadqiqot obyekti sifatida o'rganilayotgan materiallar quyidagi grammatik xususiyatlarni aniqlash maqsadida tahlil qilindi:

- a) imlo;
- b) sintaktik;
- d) tinish belgilari.

“Yozma nutqning imlo xususiyatlariga harf shakllarining va belgilarning to‘g‘ri yozilishi, shuningdek, so‘z qo‘llash bilan bog‘liq, qo‘shib yozish, atoqli otlar imlosi bilan bog‘liq imloviy xatolar kiradi” [6. B. 81].

Tahlil davomida maktab yoshidagi qiz bolalar yozma nutqida uchragan imloviy xatolarning yosh jihatidan o‘zgarib borishiga guvoh bo‘ldik va buni quyidagi jadval asosida yoritib berishga harakat qildik.

Tahlil natijasi shuni ko‘rsatadiki, maktab yoshidagi qizlarning aksariyat qismi, asosan, so‘zlarni to‘g‘ri yozishga doir xatolarga yo‘l qo‘yar ekan. Ushbu jadval asosida yosh nuqtayi nazaridan kelib chiqqan holda xatolar o‘tib borish foizining solishtirma grafigini taqdim etamiz.

T/r	Respondent-larning umumiy soni	yoshi	Umumiy xatolar	Harf qo‘llashga doir xatolar	Qo‘shib yozishga doir xatolar	Ajratib yozishga doir xatolar	Bosh harflar imlosiga doir xatolar	Ko‘chirish qoidalariga doir xatolar
1.	10 nafar	8	74	47 (64%)	2 (3%)	10 (14%)	14 (19%)	1 (1%)
2.	10 nafar	9	166	117 (70%)	6 (4%)	20 (12%)	17 (10%)	6 (4%)
3.	6 nafar	10	26	17 (65%)	1 (6%)	3 (12%)	3 (12%)	2 (5%)
4.	9 nafar	11	55	43 (78%)	7 (13%)	–	4 (7%)	1 (2%)
5.	5nafar	12	24	20 (84%)	–	1 (4%)	2 (8%)	1 (4%)
6.	5 nafar	13	36	26 (72%)	1 (3%)	1 (3%)	6 (17%)	2 (5%)
7.	5 nafar	14	39	29 (74%)	1 (3%)	2 (5%)	4 (10%)	3 (8%)
Jami:	50 nafar	8-14	420	(72%)	(5%)			

Yuqoridagi jadval natijalaridan shunday xulosaga kelish mumkinki, 8-14 yoshli qizlar yozma nutqida eng ko‘p uchraydigan orfografik xatolar so‘zlarni noto‘g‘ri yozish orqali (o‘rtacha 72%) vujudga kelgan. So‘zlarni qo‘shib (o‘rtacha 5%) yoki ajratib yozish (o‘rtacha 7%) bo‘yicha yo‘l qo‘yilgan xatolar umumiy yig‘indisining 6%ini tashkil qiladi. Bosh harflar imlosi bo‘yicha yo‘l qo‘yilgan xatolar, asosan, 2-sinf o‘quvchi-qizlari tomonidan yozilgan matnlarda (19%) ko‘p uchradi. Ko‘chirish qoidalariga amal qilish ko‘nikmasining yaxshi rivojlanganligi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida, ya‘ni 8-14 yoshli o‘quvchi-qizlar yozma matnlarida o‘z aksini topgan. Tinish belgilarini qo‘llash bo‘yicha yo‘l qo‘yilgan punktuatsion xatolar boshqa xatolar soniga nisbatan ko‘proq uchradi. Respondentlarning deyarli barchasida vergul qo‘llash bilan bog‘liq xatoliklar ko‘zga tashlanadi.

Gaplarni tuzishning odatiy usuli, yozuvchi tomonidan yo‘l qo‘yilgan grammatik xatolarning barqarorligi yoki, aksincha, xatolarning mavjud emasligi yozma matnning boshqa xususiyatlari bilan birgalikda matn muallifi va ijrochisining identifikatsion belgilarini aniqlashga xizmat qiladi.

Yuqorida ta’kidlanganidek, grammatik mahoratning rivojlanish darajasi matnda uchraydigan imloviy, punktuatsion va sintaktik xatolar soniga qarab belgilanadi va shunga ko‘ra matn muallifining intellektual salohiyati 3 guruhga bo‘lib tasniflanadi:

- yuqori daraja;
- o‘rta daraja;
- past daraja.

Qo'lyozmaning yuqori darajasi quyidagicha tavsiflanadi:

- xatolarning mavjud emasligi;
- bir yoki ikkita qo'pol imlo yoki punktuatsion xatolar;
- bitta yoki ikkita sintaktik xatolari;

“Grammatik mahoratning o'rtacha rivojlanish darajasi qo'lyozmada quyidagicha xatolarning mavjudligi bilan tavsiflanadi:

a) orfografik yoki tinish belgilaridagi to'rtta qo'pol xato yoki uchtdan beshtagacha imloviy va punktuatsion xatolar;

b) uchtdan beshtagacha sintaktik xatolar.

Past daraja o'rganilayotgan qo'lyozmada mavjudligi bilan tavsiflanadi:

a) olti va undan ortiq imlo yoki punktuatsion xatolari;

b) olti yoki undan ortiq sintaktik xatolari” [14. B. 189]. Imloviy xatolar bu imlo so'zlari qoidalarini buzishdir. Imlo xatolari faqat yozma ravishda, odatda, birlashtirilgan-ajratilgan-tireli imlolarda yoki zaif fonetik holatida, ya'ni unsiz tovushlar uchun va so'z oxirida yoki boshqa undoshlardan oldin bo'lgan undoshlar uchun yuborilishi mumkin. Tinish belgilaridagi xatolar bu tinish belgilaridan foydalanish qoidalarini buzishdir.

Sintaksis xatolari oddiy, murakkab va murakkab jumlar tuzilishini buzgan holda iboralarni noto'g'ri tuzishdan iborat.

O'rta maktab o'quvchilarining yozma ishlarini baholash me'yorlaridan kelib chiqqan holda respondentlar tomonidan yaratilgan yozma matnlarda qo'pol xatolar: nutqiy buzilishlar, spontan nutq, jumlar tuzishdagi g'alizliklar va adabiy tilni buzadigan noadabiy qatlamga mansub so'zlar deyarli aniqlanmadi va tekshirishda qiyinchilik tug'dirmaydigan xatolar sifatida baholandi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, lingvistik ekspertizada yozma nutq muallifini aniqlashning leksik-semantik, grammatik va uslubiy xususiyatlarini tahlil qilishga doir tadqiqotlarni lingvistik ekspertizaning asosiy bo'lagi deb qarash, uni amaliyotga joriy etish va bu orqali o'zbek tilshunosligida uning nazariy asoslarini mukammal ishlab chiqish amaliy tilshunoslik oldida turgan asosiy masalalardan biri ekanligini ta'kidlash lozim. Asl mohiyat, eng avvalo, mukammal bilim va ko'nikma amaliy tajribalar asosida yuzaga keladi. Amaliy tadqiqotlarda aniqlangan dalillar nazariy tilshunoslik (fan) yadrosiga kiritilmagan. Zero, amaliy va nazariy sohalarining har xilligiga qaramasdan, ular bir-biri bilan uzviy bog'liq. Amaliy tilshunoslikning bir bo'lagi hisoblangan lingvistik ekspertizada grafologik tadqiqotlarning rivojlanishi va uning sud-huquq tizimida samarali natija berishi o'rganilayotgan shaxsning nafaqat psixologik portretini, balki uning yozma nutqiga xos lingvostilistik: grammatik, lingvistik-semantik, dialektologik va uslubiy xususiyatlarini aniqlash orqali ushbu shaxs haqida to'liq ma'lumot berish imkonini yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ароцкер Л.Е., Войнов В.К. Об использовании лингвистической статистики для установления автора анонимного текста // Криминалистика и судебная экспертиза. 1961. – Вып. 3. – С. 141–151.

2. Бабаева Э.У. Криминалистическое исследование анонимных документов с целью идентификации личности по признакам письменной речи. Автореф... канд. Дисс. – Ленинград, – 1970. – С. 21.

3. Баранов А.Н., Бельчиков Ю.А., Сафонова Ю.К., Шварцкопф Б.С. Цена слова. Из практики лингвистических экспертиз текстов СМИ в судебных процессах по защите чести, достоинства и деловой репутации. М.: Галерея, 2002.

4. Беянин В.П. Авторский смысл эмоционально-отмеченного текста и проблема реконструкции личности автора // Теория и практика судебной экспертизы. 2008. – № 4 (12).
5. Бельчиков Ю.А. Методические рекомендации по во-просам лингвистической экспертизы спорных текстов СМИ [Текст]: сборник материалов
6. Бобовкин М.В. Почерковедение и почерковедческая экспертиза: курс лекций. – Волгоград, 2002. – С. 81
7. Вул С.М. Особенности оценки следователем и судом заключения идентификационной судебно-автороведческой экспертизы // Криминалистика и судебная экспертиза. Республиканский межведомственный научно-методический сборник. – Киев: “Льбидь”, 1982. – Вып.24. – С. 81–84.
8. Потапов В.В. Язык женщин и мужчин: фонетическая дифференциация // Известия А Н. Серия литературы и языка, 1997. – Том 56, №3 – С. 52–62.
9. Вул С.М. Предмет и объекты судебно-автороведческой экспертизы // Криминалистика и судебная экспертиза. 1980. Вып. 20.
10. Горошко Е.И. Судебно-автороведческая классификационная экспертиза // Теория та практика судової експертизи і криміналістики: сб. наук.-практ. матеріалів конф. Харків: Право, 2003.
11. Искандарова Ш. Ўзбек нутқ одатининг мулоқот шакллари. Филол. фан. номз. ...дисс. – Самарқанд, 1993. – Б. 118.
12. Кирилина А.В. Тендер:лингвистические аспекты- М.: Изд-во “Институт социологии РАН”, 1999.
13. Литвинова Т.А. Лексемы, характеризующие человека по отношению к труду, в воронежских говорах // Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. 2011.
14. Манцветова А.И. Теоретические основы судебного почерковедения / А.И. Манцветова, В.Ф. Орлова, И.А. Славущая // Труды ЦНИИСЭ. – Вып. 1. – М., 1967. – Б. 444.
15. Мирхамидов М., С. Ҳасанов. Юридик тил ва ҳуқуқшунос нутқи. – Тошкент: Университет, 2004.
16. Орлова В.Ф. Судебно-почерковедческая диагностика / В.Ф. Орлова. – М.: ЮНИТИ, 2006. – С. 106.
17. Ощепкова Е.С. Идентификация пола автора по письменному тексту (лексико-грамматический аспект): дисс. ... канд. филол. наук. М., 2003.
18. Потапов В.В. Язык женщин и мужчин: фонетическая дифференциация // Известия А Н. Серия литературы и языка, 1997. – Том 56, №3. – С. 52–62.
19. Табурова С.К. Эмоциональный уровень мужской и женской языковой личности и средства его выражения (на материале пленарных дебатов Бундестга). Дисс...кандидата филол. наук. – Москва, 1999.
20. Шаҳобиддинова Ш.Ҳ. Татбиқий тилшунослик тезислари. – Андижон давлат университети. Илмий хабарнома, – 2016. – № 3.
21. Шахабитдинова Д. Рустамов Д. Попов Д. Рустамова Б. Абдуллаев, Ш. Миралимова. Оммавий лисоний маданият – Андижон: Step by step print: 2020. – Б. 150.
22. Musulmonova K. Ozbek tili yozma matnlarini lingvistik ekspertizadan o'tkazish jarayoni, bosqichlari, metodlari”.
23. Nini A. Authorship profiling ina forensic context. Doctor of Philosophy. Autoref ... dis. March 2004. – P. 250.

24. Nicola-Jane Smith. A stylistic analysis of written language behaviour with practical application to anonymous threat letters. Doctor of Philosophy.autoref ... dis. Psychology Department University of Surrey September 1996. – P. 33
25. Pennebaker J.W. Secret Life of Pronouns: What Our Words Say about Us. New York: Blumberry Press, 2011.
26. Sanford F.H. Speech and Personality // Psychol. Bull. 1942.